

SVERIGES NYA MILJONPROGRAM

Kanske var det hunden som skällde. När Hans Åfeldt tittade ut genom köksfönstret såg han en man vid tomtgränsen. Mannen var klädd i grönt och under jackan hade han en rulle med rödgula band som han knöt runt trädstammarna. »Stora Enso« stod det på snitslarna. Det var så Hans Åfeldt fick reda på att skogen, för vars skull han flyttat till Storfors sex år tidigare, skulle huggas ned. När skulle det ske? Den grönkäddde visste inte riktigt. Om några veckor kanske, eller först till jul.

Detta var strax före midsommar. Från den dagen och i sex månader framöver lärde sig Hans Åfeldt och hans grannar allt som är värt att veta om svensk skogspolitik. De vann många insikter, förvisso. Men framför allt fick de sig en läxa.

»Vår skog«, sade Åfeldt och grannarna om

tallarna utanför sina fönster. De visste förstås att marken ägdes av någon annan. Men de uttryckte sig som de stockholmare som talar om »vår stad«, fastän de inte äger husen. Och de trodde, liksom folket i städerna, att de hade en viss rätt till sin livsmiljö. Det var ju dit man gick på morgonpromenad och det var dit lärarna tog med sig barnen för naturkunskap. Denna lilla skog (lite större än Humlegården) var nog räknat en del av samhället: utsikten från skolfönstret, inramningen till badet och campingplatsen och Inlandsbanans hållplats. Den var, kort sagt, kultur och trolsk: höga tallar och granar, marken täckt av mossa, små raviner i sluttningen mot sjön Mögen.

Det finns en rad rättsbegrepp för sådana kvaliteter i miljöbalken och i skogsvårdslagens paragraf 30: »tätortsnära«, »hänsyn«, »landskapsbilden«. Och det finns ett annat: »skyddszon«. Det var det första Åfeldt och grannarna slog upp och fyndet fyllde dem med tillförsikt. Det var helt klart att något misstag måste ha begåtts.

Sju månader senare är utsikten från deras fönster mest lik slagfälten vid Verdun: meterlånga

stumpar som sticker upp bland bråten där det varit skogsdunkla stigar, här och var ett ensamt träd, i övrigt ödslighet. Om sommaren skall detta välkomna tyskar och holländare på Inlandsbanan som Storfors turistbyrå lockat med »orörd natur«.

Under dessa sju månader hade Åfeldt, i spetsen för sina grannar och med stöd från hembygdsföreningen, Företagarna i Storfors, Jakttskytteklubben, pensionärerna med flera bestormat i tur och ordning: Skogsstyrelsen, förvaltningsrätten, länsstyrelsen, Naturvårdsverket, Stora Enso som förvaltar skogen, Bergvik Skog AB som äger den, sin egen kommun, justitie-, miljö- och landsbygdsministrarna. De gick ända upp till statsministern, för de ville inte tro att de besked de fått på vägen kunde vara riktiga.

Jag skall längre fram berätta i detalj vad de fick för besked där i Värmland, för jag kan inte tänka mig en fråga som kunde angå fler i Sveriges land.

Medan vi tvistar om anslagen till teatern eller om en trafikkarusell i Stockholm fullbordas en något större kulturreform därute. Och i motsats till det

mesta som politiker hittar på är den oåterkallelig. Sverige ömsar landskap.

För sextio år sedan fruktade poeten och botanikern Sten Selander att svenskarna inte längre skulle komma att finna de miljöer som folkvisorna sjunger om. Storskogar, lundar, hagar . . .

Hans Åfeldt och hans grannar är inte unga längre, så de slipper se detta något som Stora Enso skall plantera utanför deras fönster. Men det finns redan, på hälften av Sveriges yta: fyrkanterna av lika gamla träd av samma sort i räta rader, oftast gran. Där det förr varit äng är virkesåker. Där det nyss varit skog är det också virkesåker. Inte sedan Gustav Vasa har det stått så många trädstammar i Sverige – och så litet skog.

Det är det som är Reformen. Skogslandskapet undergår samma sorts förvandling som städerna på 60-talet. Miljonprogrammet fortsätter i naturen.

Det kan hända att denna reform för somliga framstår som något gott. Det finns människor hos vilka gamla träd väcker hemliga aggressioner. Just

nu pågår en bisarr strid om den undersköna jätteboken på Katedralskolans gård i Lund. Den är litet skröplig efter 175 år och måste därför sågas ned, har stadens trädvårdare bestämt. För tänk om någon kryper under och får en kvist i skallen . . .

Utan tvekan är den moderna svenska skogen ett framsteg från såväl trygghets- som renlighets-synpunkt. Där multnar ingen ved bland ohygienisk mossor, där strövar den allergiske trygg för björken och konvaljen. Barnvänligt är det, liten risk för lille William att snubbla över murken stam, tugga i sig okänd svamp eller gå vilse. Det är sällan längre än 300 meter till körbar väg. Och den som söker stillhet lär inte bli lottlös. Varken hackspetten eller lövsångaren väsnas i plantagerna.

I den moderna skogen behöver inte modern ungdom känna sig otrygg. Där är beståndet lika ålderssäkrat som matställena på Södermalm. Här tindrar tio hektar sammanhållen dagisgrupp. Där, avskilda av en rak linje, tonåringarna, i lika dräkter som vänder ryggen mot Club 33. Och ett stycke längre bort står en yta 70+, mogna för slutavverkning.

Här upphör dock likheten, ty medan människor tillåts leva olika länge, skördas träden i den moderna skogen vid sin levnads mitt. Det är det mest omvälvande med den kulturreformen. I alla tider har människan sett det gamla trädet som en förbindelse med förfäderna, eller rent av med världsalltet. Snart är detta svärmeri ett privilegium för flanören i en stadspark. Ute i skogslänen är de flesta träden redan yngre än människorna, ty där har det krokiga, ålderstigna och avvikande ingen rätt att finnas till. (Utom i fjälltrakterna och i några mikroskopiska reservat.)

Tre vuxna män kunde knappt famna den stora tall i Skrälldalen i Hälsingland som de efter stor möda fällde 1890. Hundra år senare finns det knappt ett sågverk i Sverige som är berett på grövre stockar än vad ett barn kan famna. Så den dagen är inte långt borta då en dalkarl får masa sig iväg till Skogskyrkogården i Stockholm för att få röra vid en tall gammal nog att minnas hans farfar. (T-banans gröna linje mot Farsta strand.)

Detta är ingen vågad gissning, det är fakta. Inte ens Sveriges Nationalatlas räknar med »skog«

längre, påpekar Kerstin Ekman. Det heter »skogsbruk«. Prognosen för skogsbruket, i samma atlas: Om femtio år kommer de flesta av furorna söder om Dalälven att ersättas av granplantage och nästan samma gäller för lövträden i Skåne. Och vad gör det? undrar någon. Det vet vi faktiskt inte. Inget landskap är oföränderligt. Men det har nog inte inträffat tidigare att en kultur på tre generationer ersatt den natur som varit dess källåder under ett millennium – med en vedfabrik.

Jag kan ha fel förstås, men skall jag nämna en vändpunkt i modern svensk historia, en sådan dag då något rämnade, blir det majnatten 1971. I två decennier hade stockholmarna accepterat att man rivit hus som varit en prydnad för varje metropol. (I dag får man betala en dagslön för ett dörrhandtag från dessa kåkar.) Visst knotades det en del, men inte mer än så. Och så plötsligt, tretton almar som stod i vägen för en, märk väl, KOLLEKTIV trafik. En enkel match, kunde man tycka. Ett statsbärande parti på ena sidan, ett hundratal okammade trädkramare på den andra. Men det var inte

de som klängde i trädkronorna som skrev historia. Det var de slipsklädda nedanför som kommit till undsättning. Från bankerna i närheten, av allt att döma. Det kan inte uteslutas att någon friherrinna fick en polisbatong i ryggen denna natt.

Ja, det var ett nytt läge. Överklass i plötsligt samförstånd med skäggig vänster. Kring vad? Kring tretton gamla träd.

Se där, det var något med svenskar som välfärdsmakarna råkat glömma bort. Man hade sjungit Taube på partifesterna men missade kanske de djupare stråken? För nu skällde samme Taube dem för barbarer. Det var starka ord, och otacksamma, från en som fått folkpension och kunde få färdtjänst. Hjälp, vad är det som händer?

Det är tiden som vänder. Almstriden var det första nederlaget för en idé om välfärd som förutsätter att allt som människan värdesätter kan fångas i tabeller. Inkomst, avstånd till vårdcentralen, förvärvsavdraget och pollenhalten. Det är viktiga saker, inte tu tal om det. Men i den kalkylen var almarna i Kungsträdgården i bästa fall fem lass spisved som stod i vägen för utvecklingen.

Jag drar upp almstriden för att jag inte tror att det var av en slump att det blev träd och inte något rivningsshotat hus som fick de välkammade att slåss mot polisen. En sönderbombad stad kan återskapas. Det är inte grävs kopan eller dynamiten som åstadkommer de djupaste såren. Det är motorsågen.

Det måste vara ett tidens tecken att förlagen pumpar ut böcker om förlorade skogar. Jag hade i deras efterföljd kunnat påminna om att utom gudar drar ingenting på jorden till sig sådana emotioner som gamla träd. Eller har en viktigare plats i människans sökande efter sin bestämmelse. Jag hade kunnat åberopa Bibeln och legenderna, från Gilgamesh till Kalevala, eller påminna om att ganska nyligen sonades nedhuggen ek med samma bot som dråp på en smålänning. Eller citera sida upp och ned av svensk lyrik:

Någon andemakt, någon hemlig makt
har i trädets gömda rötter sin vilja lagt.

Det var Karin Boye. Men Hollywood (också ett namn!) har gjort det nästan lika bra. Det är värt begrundan att historiens mest sedda film inte handlar om olycklig kärlek eller ens om Jesus. Den berättar om det oförlåtliga i att fälla ett mycket gammalt träd för att det kanske finns gull därunder. Jag har märkt att somliga i publiken är missnöjda med slutet. De hade helst sett träd-mördarna lida en mera pinlig död. Det rapporteras att hos en hel del amerikaner väckte den skogliga skönheten i »Avatar« en otröstlig saknad. Det finns terapier för personer med PADS (Post Avatar Depression Syndrome), som inte står ut med att leva utestängda från planeten Pandoras djungel.

»Bestialiskt mord«, skriver en kollega i Dagens Nyheter om de förgiftade pilarna vid Norr Mälarstrand. Jag noterar att detta förmänskligande av trädet sällan kommer djur till godo, inte ens de hotade arterna.

»Må skarven slå ned hos dig – en träckande, stinkande, skrånande förbannelse! Hämnd i tusental över dig! Fördömelse från träd-kronorna! Må taket

på din sommarstuga på skäret ruttna under tyngden av skarvarnas spillning och falla ihop över teven och soffan. Nu skall du få din sista tirad om naturen nedkörd i halsen som ett rostigt strömmingshalster.«

Adressaten för dessa rader, skrivna 2007, är en kommunalpolitiker som trodde sig göra en välgärning genom att förvandla ett stycke naturskog till motorcykelbana. Så att ungdomen kom ut i det fria.

Det anmärkningsvärda, förutom raseriet, är hämnarens sakkunskap. En fransk akademiledamot skulle knappast skriva på det sättet. Förmodligen vet han inte ens vad skarv är för slags fågel. Men varannan svensk diktare är en amatörbiolog av rang. Det säger något om naturens ställning som en spegel för människan i vår kultur. Eller rent av något mer än bara spegel? Författaren till utbrottet ovan heter Ekman, Kerstin var förnamnet. Tömde man biblioteken på författare med träd i namnet, bleve inte många kvar.

När folk på 1700-talet fick välja namnen själva döpte sig tyskar och briter efter färger eller yrken.

De blev Brown och Smith och Müller. Svenskar döpte sig till träd. Helst något med lind eller lund, björk, alm ... Ja, lövträd. Det susar av trädkronor i telefonkatalogen, men det är svunna skogar, fantomsmärtan efter de landskap Sten Selander såg försvinna.

Det är bara svenskar, finländare och japaner som på det sättet försöker smälta in bland träden, upplyser folklivsforskaren Bengt af Klintberg. I dessa länder spelar också skogen en central roll i kulturen, liksom i vardagen. När vi tillfrågas om hur vi vill bo säger vi »ogenerat läge«, vilket betyder många träd, få människor, upplyser mäklarna. Det är inte närheten till teater, sjukhus eller ens gymmet som efterfrågas i första hand utan »möjligheter till promenader i skog och mark«. Och skall man tro kontaktannonserna är det efter sex (»mysiga hemmakvällar«) vandring i nämnd miljö som vi helst vill idka med henne/honom/hen. Och vi gör det! Var tredje svensk, minst en gång i veckan, meddelar Statistiska centralbyrån. Jag läser att originalmelodin till »Du gamla du fria« är en folkvisa från Västmanland som börjar:

Så rider jag mig genom sjumilaskog,
me 'n andra så söteligen sova ...

Det sägs att det är farligt att tala om sådant som folksjäl. Men jag som invandrat från ett åkerland (Polen betyder fält) inser snart att det susar mycket mera av trädkronor i svenskens själ än i min egen. Vi från avskogade länder minns skogsdungen som råkade finnas i närheten som ett undantag, ett gömställe. För grekiskfödde Theodor Kallifatides till exempel, var »skog« närmast synonymt med tonårstrånad. Det var där ungdomar i hans by stämde möte. Hans bild av svenskar som ett sexuellt frigjort folk förstärktes därför av deras ständiga tal om skogsutflykter. Men när en arbetskamrat i det nya landet föreslog en skogspromenad på lunchen, tyckte Kallifatides att det gick väl långt. Okej för den svenska synden. Men på lunchen?

»Hela den svenska kulturen är inbäddad i stor-skogen som ett nybygge. Det doftar barr och pors om oss alla«, skrev litteraturhistorikern Fredrik Böök år 1924. Nästan hundra år senare skriver en författare av ett helt annat sinnelag, Joycetolkaren

Erik Andersson (à propos Kerstin Ekmans »Her-
rarna i skogen«) att om språket är det som fransk
kultur håller heligast, så är det jorden för ryssarna
och för svenskarna – skogen. »Vi sökte skogen
och han var vi.«

Det var vackert sagt, som så ofta när svensk
diktare får träd i sinnet. Jag gissar att på varje
kvinnligt föremål för lyrisk trånad går det två
björkar, en lind och ett par tunnland blandskog.
När vi går i skogen, går vi kanske upp i den.

O dessa mörka skogar inom oss
där jättarna slumra
Det som vi kallar själen
är bara en vandrande solfläck
under träden, en uthugning
dit det snedställda ljuset når.

Det var Werner Aspenström. Men också enklaste
uttryck som »dra åt skogen!« (det vill säga åt hel-
vete, obegripligt på de flesta språk) antyder att
skogen intar en metafysisk plats i svenskens sinne.
Där finns både paradiset och det andra stället.

Den står för frihet och dödsbringande förtrollning, där blir man förlorad eller frälst, där ruvar den farliga kvinnligheten, där växer svårmodet och hänförelsen. »Gud är inte död, men har flyttat från kyrkan till skogen«, noterade psykiatrikern Nils Uddenberg häromåret.

För somliga har han kanske alltid funnits där? Idéhistorikern Sverker Sörlin har noterat att till och med maskindyrkaren Artur Lundkvist tillber träden:

Finns det ännu hopp för träden då finns det även hopp för människan, om människan som sin egen gud inte förnekar träden som gudar.

Men då antar jag att det spelar roll att de skogar som en gång inspirerat katedralbyggarna numera mest liknar ett parkeringsgarage. Trångt mellan pelarna och lågt i tak. Det blir en annan sorts andakt.

Jag uppehåller mig vid detta för att underbygga mitt ärende och förklara varför jag tänker dra iväg

med läsaren till Kvikkjokk, Vuollerim och Storfors, till Hedekas och Arjeplog. Och till och med till Europas sista urskog, allt i akt och mening att begripa den maktlösa vrede som sällan märks i Stockholm men som möter reportern i skogsbygden, det vill säga i Sverige.

Det var i Storfors vi började. Hans Åfeldt står bland kvarlevorna av sin skog. Trädiskördaren har tagit paus. Det har snöat, skymningen släcker färgerna, nu ser det än mera spöklikt ut, som på de svartvita arkivbilderna från slagfälten. Jag har försökt intervjua Åfeldts granne men valde att avbryta. Kanske för att jag aldrig vetat vad man ställer för frågor i ett sorgehus. Eller så var det mannens spända käkar och något i hans blick som tycktes göra mig medskyldig till förödelser. Han är lärare. I trettio år har skogsplätten utanför varit skolbarnens biologisal och orienterarbana.

Det var som sagt för denna skogs skull som Åfeldt flyttade hit från Örebro för sex år sedan. »Jag blev rent salig varje morgon när jag öppnade dörren. Folk som kom på besök blev helt hän-

förda. Men konsulenten från Skogsstyrelsen som kom hit tyckte som skogsbolaget. Det var en värde-
lös produktionsskog, sade de, med låga naturvär-
den, särskilt som det är kalhyggen runtomkring.«

Hans Åfeldt säger att skogen blivit en klassfråga.
»Det är vi i skogslänen som är underklassen. Stads-
borna får ha sin skog i fred.« Det tar ett tag innan
jag inser att det som låter som en paradox är en
bisarr realitet.

Stockholmaren kan ta cykeln till en trollskog
och vandra där i timmar utan att stöta på en väg.
I det skogigaste bland landskapen kan Hans Åfeldt
inte knalla i en kvart bland virkesåkrarna utan att
hamna på kalhyggen. I Stockholm är skyddszonen
mot hänsynslösa hyggen tre mil från staden. I Stor-
fors är det fem meter från husknuten. Kanske är
det förklaringen till att stadsborna är de sista att
uppfatta förvandlingen av landskapet.

Hur gick det till när landsbygden blev natur-
vårdens underklass? Man står där i rishögarna,
betraktar uppvisningen i brutalitet och känner sig
förflyttad till 70-talet.

Eller ännu längre, till baggböleriets tid. Det

ogenerade maktspråket, arrogansen. Åfeldt och grannarna fick skriva flera gånger för att ens få en reaktion från bolaget och myndigheten. De åberopade lagar, ministerord, utredningar, bifogade kartor och namnlistor. Svaren de fick var korta och nedlåtande »Vi har mottagit era synpunkter ... föranleder inte ...«

Hans Åfeldt har aldrig känt sig så vanmäktig och så förödmjukad. Både bolaget och myndigheten lät förstå att han var lite löjlig, kanske en rättshaverist, som larmade om skönhetsvärden där det bara växte ved. Och trodde att han kunde vinna! Han visar mig ett brev från Bergvik Skog. Bolaget besvarar ingen av hans frågor men upplyser att ett kalhygge efter några år »kan vara väl så tilltalande för en naturälskare«. Han glömmer inte mannen från Stora Enso som räknade trattkantarellerna. Åfeldt trodde att det var till fördel för saken. Det var det inte. Att svampen stod där indikerade att skogen inte var så välbesökt som Åfeldt hävdade, fick han höra. Då var den inte heller särskilt välbehövlig.

Men värst av allt var upptäckten att alla hans

mödor var bortkastade på förhand. Redan sommaren 2011, när han skrev sina första brev, var detta kalhygge villkorslöst godkänt av Skogsstyrelsen, utan att någon tjänsteman kastat en blick på skogen. Och det beslutet kunde inte överklagas.

Hursa? Myndigheten hjälper skogsbolaget att kringgå den enda lag som skyddar skogslandskapet? Ja, det är Hans Åfeldts erfarenhet, dokumenterad i flera tjocka pärmar. Han hoppas att jag skall berätta vad han funnit, så att inte andra gör om hans misstag. Som var att tro att vi har något som helst rättsligt skydd för skogen för människornas skull.

Man kan numera inte handla mjölk (eller ens torka sig i arselet) utan att bli försäkrad om skogsindustrins miljöansvar. Skogen av vilken den här servetten-toarullen-brevpapperet gjordes har brukats och avverkats under hänsyn till människa och natur, intygar Svanen eller FCS-märket på förpackningen. Också produkterna från Bergvik Skog och Stora Enso bär dessa tröstande symboler.

På hyggets tredje dag stod några praktfulla träd närmast husen kvar. Bland dem en väldig gran,

270 centimeter i omkrets, troligen ett av Storfors äldsta vittnen. Då har bolaget ändrat sig i sista stund? Nej, inte alls, trädet är bara för mäktigt för skördaren, måste tas ned för hand, upplyser maskinisten. Jag förstår, så här grovt virke är förstås extra begärligt? »Nej, den här vill inget sågverk ta. Den står så nära huset att den är säkert full med spik efter fågelholkar.« Så vad blir det av den? »Massa, papper eller kanske blöjor.«